مدیریت شهری
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014
۱۰۹-۱۲۶
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۴/۳ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۱۰/۶

واکاوی دستاوردهای دانش شهرسازی: تحلیل محتوای مقالات علمی- پژوهشی در حوزه شهرسازی

نادر زالی- استادیارگروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران.
مستوره قلی پور*- دانشجوی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.
نورالدین عظیمی- استادیارگروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران.

چکیده
تحلیل محتوا یکی از مباحث مهم وکاربردی است که پژوهشگران با استفاده از این روش، به وارسی داده‌های محتوایی بصورت عمیق می‌پردازند. با بهره‌گیری از این روش می‌توان به تحلیل مجموعه‌ای از نوشتارها از قبیل مقالات وکتاب‌ها پرداخت. هدف این مقاله تبیین خطوط فکری اصلی نوشتارهای شهرسازی و مباحث پرمخاطب و برجسته و از دیگر سو، بررسی کمبودها وکاستی‌های موجود در روند طی شده است. این مقاله دارای رویکردی کمی بوده و جامعه آماری موردنظر شامل ۹۵۴ مقاله منتشر شده در ۱۳ نشریه مرتبط با حوزه شهرسازی در بازه زمانی ۱۳۸۷تا ۱۳۹۰می‌باشد. نتایج حاصل نشان می‌دهد که بخش عمده مقالات منتشر شده با محور شهرسازی به چاپ رسیده‌اند. همچنین، مقالات گرایش برنامه ریزی شهری و منطقه ای در نشریات یاد شده به مراتب پرمخاطب‌تر از گرایش‌های مدیریت شهری و طراحی شهری بوده‌اند. لازم به یادآوری است که بحث بر سرکاربری‌های شهری، داغ‌ترین بحث سه سال گذشته به شمار می‌رود.
واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، شهرسازی، برنامه‌ریزی شهری و منطقه ای، مجلات علمی پژوهشی.

An investigation of urban planning&design achievements: Content analysis of scientific articles

Abstract
There is time that scientific societies allocate great deal of effort in improvement of their educational system in an effort to meet challenges of today's cities. Part of this effort involves quality publications as articles and books. Therefore this article explains the main subjects of urban planning& design documents and highlights the shortcomings and deficiencies of the process.Present article is based on quantitative approach. Considered statistical society contains 954 published articles of 13 journals from 2008 -2011. The results show that urban planning & design (urbanism) is more interesting than the other scientific basis -architecture, geography and art- for researchers. Also over three past years, urban planning and regional planning were more showbiz than urban management and urban design issues. It is noteworthy that the debate over land use issueswas one of the hottest debates in the past three years.
Key words: Content analysis, urbanism, urban and regional planning, scientific journals

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۵۳۵۹۹۴۷۰؛ رایانامه: ms.gholipour@yahoo.com
این مقاله از طرح پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای مقالات علمی - پژوهشی شهرسازی منتشر شده در ایران در طی سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۹۰» که در دانشگاه گیلان به تصویب رسیده؛ استخراج شده است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

۱- مقدمه

بر مبنای دانشنامه بریتانیکا، علم را می‌توان به مثابه سامانه‌ای متشکل از دانش هم‌پیوند با جهان کالبدی و پدیده‌های آن تعریف و تبیین نمود که بدون مشاهدات بی طرفانه و آزمایش‌های روشمندانه حاصل نمی‌شود. به بیانی شیواتر، علم، مجموعه‌ای از حقایق عمومی‌و قوانین بنیادین جاری در عالم واقع است. این چنین است که می‌توان پیشرفت علم را همگام و همراه با آرمان‌ها و افق‌های بشر در راستای چیرگی بر جهان واقع و قوانین جاری و ساری در آن پنداشت. روند پر افت و خیز پیشرفت و توسعه دانش در حوزه‌های گوناگون، با تمام فراز و فرودها، در برشهای گوناگون تاریخ، در پیوند با پدیده‌های نوینی همچون صنعت چاپ، فراگیر شدن انتشار مستندات و نشریات گوناگون، رایانه‌ها، اینترنت و غیره، سرعتی بس چشم‌گیر و قابل تامل را در پیش گرفته است. پدیدار شدن پیشرفت‌های یاد شده به مانند ابزاری در راستای تسهیل فرایند پژوهش برای پژوهشگران به ایفای نقش پرداخته و تولید دانش را با سرعتی بی مثال به پیش رهنمون می‌سازد (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷؛ علیجانی و همکاران، ۱۳۸۸).

شهرسازی به عنوان بخشی کوچک از گستره پهناور دانش بشری، در ایران با سبک و سیاق ویژه ایران زمین و رنگ و بوی انگاره‌های سیال در روح شهرهایمان، با تاریخ شکل‌گیری نخستین سکونتگاههای شهری در کشور پیوند خورده است (حبیبی، ۱۳۸۶؛ کامروا، ۱۳۸۶). هرچند نباید از نظر دور داشت که برنامه ریزی شهری به عنوان نخستین بخش از مقوله شهرسازی، در تاریخ مدون برنامه ریزی کشور به زمان تاسیس وزارت آبادانی و مسکن در سال ۱۳۴۴ بازمی‌گردد (شیعه، ۱۳۸۶؛ کامروا، ۱۳۸۶). از آن تاریخ تاکنون این دانش پویا در راستای ایجاد توازن در زندگی شهروندان و تضمین پایداری محیطهای شهری با دارا بودن گستره وسیعی از مفاهیم و مضامین تنیده در بافت شهر، به عنوان دانشی میان رشته ای به شمار رفته و نه تنها در محیط های آموزشی، بلکه در بخش‌های اجرایی هم به مانند پیوندگاه بخش‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، و سیاسی به ایفای نقش پرداخته است. افزایش شمار دانش آموختگان مرتبط با این حوزه در مقطع کارشناسی، ارشد و دکتری، همچنین گسترش فعالیت‌های حرفه ای شهرسازی در بخش‌های اجرایی به ویژه در کلانشهرها در سال‌های اخیر، علاوه بر برجسته ساختن آن و افزایش شمار نوشتارهای تخصصی، به تعدد و تکثر نشریات تخصصی مرتبط با حوزه شهرسازی نیز یاری رسانیده است. از این رو، ضرورت تامل بر روند جاری دانش شهرسازی در کشور و بازنگری آن در راستای تسهیل مسیر فراروی دانشجویان، پژوهشگران و متخصصان این حوزه الزامی به نظر می‌آید. از این‌رو، نگارندگان برآنند تا در نوشتار حاضر از طریق تحلیل محتوای کلیه مقالات منتشر شده در ۱۳ نشریه علمی- پژوهشی مرتبط با حوزه شهرسازی در طی سه سال گذشته، از یک سو، به تبیین خطوط فکری اصلی نوشتارهای شهرسازی و مباحث پرمخاطب و برجسته و از دیگر سو، به بررسی کمبودها و کاستی‌های موجود در روند طی شده بپردازند.

۲- مبانی نظری

۲-۱- تعاریف و مفاهیم پایه

بنیان نوشتار پیش‌رو بر مفهوم «تحلیل محتوا»[1] استوار است. این مفهوم با قدمتی حدوداً ۵۰ ساله از سال ۱۳۶۱ در زمره واژگان فرهنگ وبستر قرار گرفته است. با این وجود ردپای آن را در تاریخ بشر از اوان آگاهی آدمی‌نسبت به نمادها و زبان می‌توان جست‌وجو کرد (کریپندورف، ۱۳۸۸، ص ۹). از آن تاریخ تاکنون دیدگاههای گوناگونی در این باره مطرح شده است. برخی مقوله یاد شده را به تحلیل‌های کمی نزدیک دانسته و برخی بر جنبه کیفی آن تاکید ورزیده‌اند. در این میان، شماری نیز نگرشی میانه رو به مفهوم تحلیل محتوا داشته‌اند (زکی، ۱۳۸۵، ص ۴۹). در نتیجه این تعدد و تکثر است که امروزه تعاریف گوناگونی از مقوله تحلیل محتوا به چشم می‌خورد. به طور مثال، «برلسون»[2] (۱۹۵۲) نگاهی کمی به این مقوله داشته و بر این باور است که

1. Content analysis
2. Berelson

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

تحلیل محتوا شیوه‌ای پژوهشی برای تشریح عینی، منظم و کمی محتوای آشکار پیام‌های ارتباطی است (محمدی مهر، ۱۳۸۷). «کاپلان»[3] (۱۹۴۳) نیز از دریچه ای مشابه بدین مهم نگریسته و تحلیل محتوا را روشی برای معنی شناسی آماری مباحث سیاسی و ابزاری برای بررسی و تبیین کلمات، مفاهیم، واژه ها، مضمونها، عبارتها و جملات ویژه‌ای از بافت یک متن یا مجموعه‌ای از متنها می‌پندارد (محمدی مهر، ۱۳۸۷، ص ۲۷). «کریپندروف»[4] (۱۹۸۰) این مهم را به مثابه روشی برای استنباط قابل تکرار و معتبر داده‌ها در متن می‌پندارد (کریپندورف، ۱۳۸۸، ص ۲۵). درکنار پژوهشگران یاد شده، افرادی همچون «برنز و گروو» تحلیل محتوا را در زمره روشهای کیفی جای می‌دهند. آنان بر این باورندکه تحلیل محتوا یکی از روش‌های پژوهشی در راستای توصیف منظم و عینی محتوی بدست آمده از ارتباطات است. در همین راستا، «پولیت و بک» تحلیل محتوا را فرآیند سازمان دهی و یکپارچه‌سازی داستانها، نوشته‌ها و داده‌های کیفی به منظور پیدایش درون مایه‌ها و مفاهیم می‌دانند. از منظر پژوهشگران میانه‌رو، تحلیل محتوا فرایند درک، تفسیر و مفهوم‌سازی معانی درونی داده‌های کیفی است(همان). بدین ترتیب می‌توان چنین پنداشت‌که تحلیل محتوا روشی است نظام‌مند در راستای نگاه به اثری مدون از دریچه واقع نگری، در پی یافتن ویژگی‌های فردی و اجتماعی، دیدگاهها و گرایش‌های خالق آن (Elo، ۲۰۰۷).

تحلیل محتوا به دلیل دارا بودن ویژگی‌ها و مزایایی همچون: انعطاف پذیری و انطباق پذیری در برابر فرایندهای کمی و کیفی، قابلیت کشف نشانه‌ها و ارزش‌های تاریخی/فرهنگی از بطن و متن نگاشته‌های پیشین، قابلیت تجزیه و تحلیل ضمنی کنش‌ها و واکنش ها، در حوزه‌های گوناگون کاربرد داشته و در راستای یافتن چگونگی پیوند میان ایده ها، زبان و محتوای آن ها، شناسایی و تعیین اهداف و مقاصد عینی و ضمنی، گرایش‌های فردی، گروهی و سازمانی قابلیت به‌کارگیری و ایفای نقش دارد (محمدی مهر، ۱۳۸۷). با توجه به گستره وسیع ویژگی‌ها و کاربردهای این گونه تحلیل، وجود گوناگونی و تعدد طبقه بندی و گونه بندی آن توسط پژوهشگران امری بدیهی به نظر می‌آید. از این رو «یانیس»(۱۹۶۵) براین باور است‌که می‌توان تحلیل محتوا را در یک طبقه بندی سه گانه- تحلیل محتوای عملگرایانه، معنایی (تحلیل عناوین، تحلیل خصوصیات و تحلیل توصیف)، تحلیل علائم - جای داد (کریپندورف، ۱۳۸۸، ص ۴۲). از دیگر سو «مرتون» گونه ی دیگری از تقسیم بندی برای این مقوله ارائه می‌کند. وی بر این باور است‌که می‌توان تحلیل محتوا را به سه دسته «**تحلیل توصیفی**»، «**تحلیل استنباطی**» و «**تحلیل ارتباطی**» از یکدیگر تفکیک نمود. اما مهمترین و پرکاربردترین شیوه طبقه بندی این مقوله از دریچه روش به‌کارگیری آن است. از این نظرگاه می‌توان مقوله یاد شده را به دو دسته تحلیل محتوای کمی و کیفی و در تقسیم بندی جزئی تری به دو بخش قیاسی و استقرایی تقسیم نمود (Elo، ۲۰۰۷، ۱۰۹).

۲-۲- مرور ادبیات و بازشناسی سنجه‌های کلی

بنا بر مستندات منتشر شده در زمینه تحلیل محتوا، می‌توان پیشینه به‌کارگیری آن را با شکل گیری نخستین پیام‌ها بشری هم‌پیوند دانست (کریپندورف، ۱۳۸۸). این شیوه تحلیل که از دیرباز به مثابه ابزاری در دستان آدمی‌در راستای درک لایه‌های زیرین گونه‌های پرشمار پیام‌های بشری (رویاهای کهن، گفتارها، نوشتارهای مذهبی و غیره) به‌کار گرفته می‌شده؛ نخستین بار به صورت مستند- در سال ۱۶۴۰ در سوئد- در تحلیل محتوای سرودهای مذهبی مکتوب یافت شده است (باردن، ۱۳۷۵؛ کریپندورف، ۱۳۸۸). اما اوج بالندگی این روش را می‌توان با گسترش روزافزون شمار نوشتارها، تبلیغات و نشریات در اوایل قرن بیستم همراه و همگام دانست (همان). تحلیل محتوای نوشتارهاکه نخست، دستاویزی برای کندوکاو مکتوبات در پی دست‌یابی به مقاصد مذهبی بود؛ در خلال جنگهای جهانی در راستای مقاصد سیاسی پی گرفته شد (باردن، ۱۳۷۵). اما با گذر زمان به مثابه ابزاری برای تجزیه و تحلیل روند دانش

3. Kaplan
4. Krippendrof

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

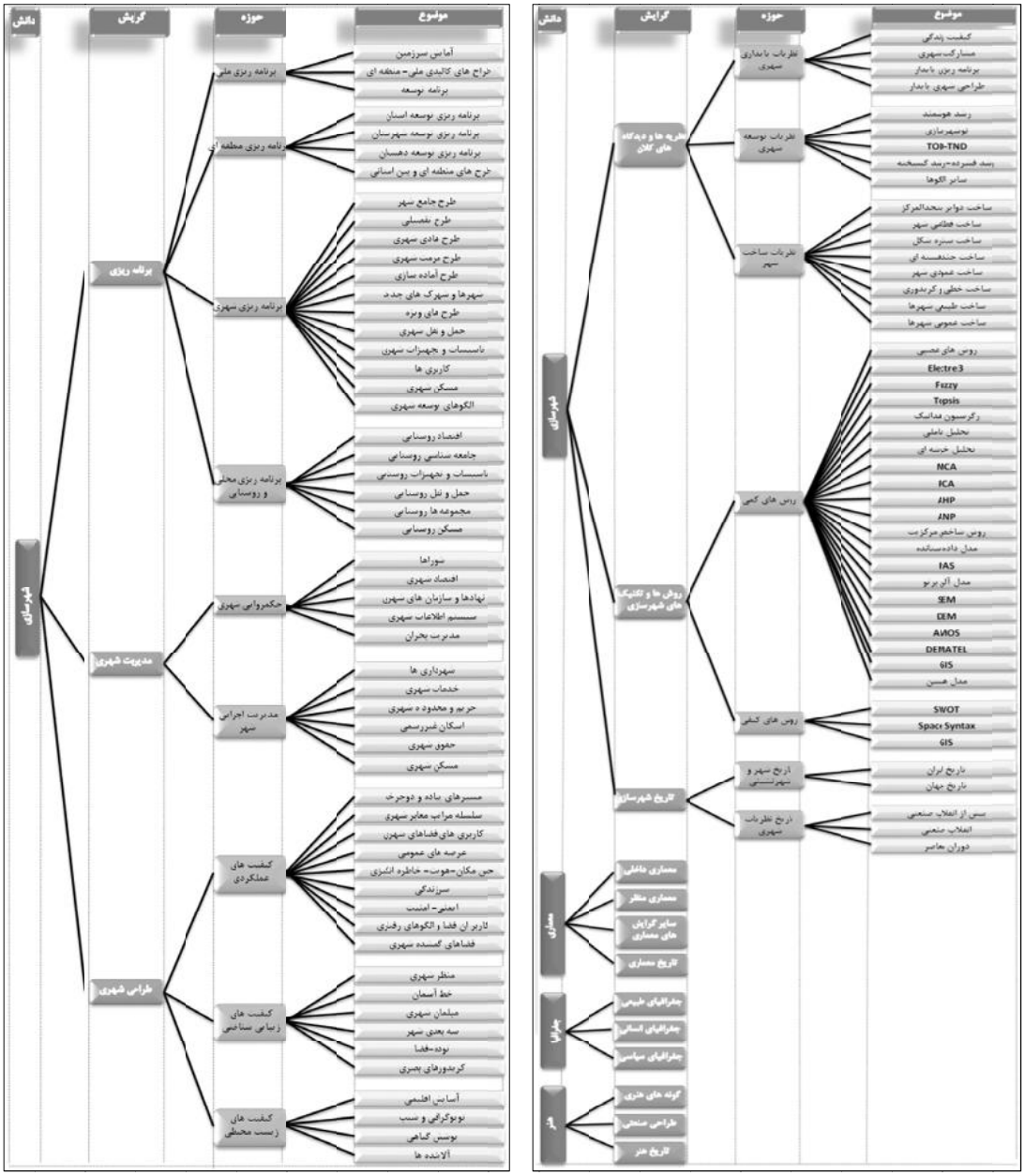
جدول ۱. شاخص‌های تحلیل محتوای مقالات

ردیف	شاخص ها	منابع
۱	شمار نویسندگان	Louis D'Agostino(۲۰۱۱), K.F. Tsang(۲۰۱۱),L. Bell(۲۰۱۰), Arredondo(۲۰۰۵),ارشاد سرابی(۱۳۸۹) ,رضایی شریف آبادی(۱۳۸۸) , علیجانی(۱۳۸۸) ,محمودی(۱۳۸۷) ,زکی(۱۳۸۵) ,ارشاد(۱۳۸۴) ,دهقان(۱۳۸۰)
۲	جنسیت نویسندگان	Louis D'Agostino(۲۰۱۱), L. Bell(۲۰۱۰), Arredondo(۲۰۰۵), رضایی شریف آبادی(۱۳۸۸) ,علیجانی(۱۳۸۸) ,ارشاد(۱۳۸۴)
۳	رتبه علمی نویسندگان	K.F. Tsang(۲۰۱۱), Julien(۲۰۱۱), Louis D'Agostino(۲۰۱۱), L. Bell(۲۰۱۰), Arredondo(۲۰۰۵),علیجانی(۱۳۸۸) ,بمانیان(۱۳۸۷) , ارشاد(۱۳۸۴)
۴	موقعیت مکانی نویسندگان	Julien(۲۰۱۱), K.F. Tsang(۲۰۱۱), Louis D'Agostino(۲۰۱۱), Arredondo(۲۰۰۵)
۵	میزان فعالیت نویسندگان در هر نشریه	K.F. Tsang(۲۰۱۱), L. Bell(۲۰۱۰), Arredondo(۲۰۰۵), علیجانی(۱۳۸۸)
۶	میزان مشارکت نهادهای علمی	Julien(۲۰۱۱), K.F. Tsang(۲۰۱۱),), Louis D'Agostino(۲۰۱۱), L. Bell(۲۰۱۰), Arredondo(۲۰۰۵), علیجانی(۱۳۸۸) ,بمانیان(۱۳۸۷) , ارشاد(۱۳۸۴)
۷	مشارکت گروه های علمی- تخصصی	Louis D'Agostino(۲۰۱۱), L. Bell(۲۰۱۰), Arredondo(۲۰۰۵), علیجانی(۱۳۸۸) ,بمانیان(۱۳۸۷)
۸	موضوع محوری مقاله	Julien(۲۰۱۱), K.F. Tsang(۲۰۱۱), Louis D'Agostino(۲۰۱۱), Mantzoukas(۲۰۰۹), Shih(۲۰۰۸),), Arredondo(۲۰۰۵), Nasir(۲۰۰۵),ارشاد سرابی(۱۳۸۹) ,رضایی شریف آبادی(۱۳۸۸) ,علیجانی(۱۳۸۸) , گزنی(۱۳۸۸) ,زکی (۱۳۸۵) ,ارشاد(۱۳۸۴)
۹	منبع استخراج مقاله	K.F. Tsang(۲۰۱۱),بمانیان(۱۳۸۷)
۱۰	تعداد صفحات هر مقاله	رضایی شریف آبادی(۱۳۸۸) ,زکی(۱۳۸۵)
۱۱	گونه شناسی محتوای مقاله (تالیف، ترجمه)	Nasir(۲۰۰۵), Shih(۲۰۰۸),علیجانی(۱۳۸۸) ,محمودی(۱۳۸۷) ,دهقان(۱۳۸۰)
۱۲	روش تحقیق	Julien(۲۰۱۱), Louis D'Agostino(۲۰۱۱), Mantzoukas(۲۰۰۹), Nasir(۲۰۰۵), Arredondo(۲۰۰۵), Shih(۲۰۰۸),رضایی شریف آبادی(۱۳۸۸) ,زکی(۱۳۸۵) ,ارشاد(۱۳۸۴)
۱۳	رویکرد تحقیق	Julien(۲۰۱۱), Louis D'Agostino(۲۰۱۱), Shih(۲۰۰۸), Nasir(۲۰۰۵), Arredondo(۲۰۰۵) رضایی شریف آبادی(۱۳۸۸) ,زکی(۱۳۸۵) , ارشاد(۱۳۸۴)
۱۴	نوع تحقیق	), Julien(۲۰۱۱), Louis D'Agostino(۲۰۱۱), Mantzoukas(۲۰۰۹), Nasir(۲۰۰۵), Shih(۲۰۰۸),رضایی شریف آبادی(۱۳۸۸) ,زکی(۱۳۸۵)
۱۵	روش های و تکنیک های به کار رفته در مقاله	Julien(۲۰۱۱), K.F. Tsang(۲۰۱۱), Louis D'Agostino(۲۰۱۱), Nasir(۲۰۰۵), Mantzoukas(۲۰۰۹) ارشاد(۱۳۸۴) ,بمانیان(۱۳۸۷)
۱۶	دستاوردها و نواوری های مقاله	Nasir(۲۰۰۵), Shih(۲۰۰۸) بمانیان(۱۳۸۷)
۱۷	نظریات و تئوری های مورد استفاده در مقاله	Nasir(۲۰۰۵), Julien(۲۰۱۱) ذاکرصالحی(۱۳۸۸) ,ارشاد(۱۳۸۴)
۱۸	الگوی استناددهی مقاله	گزنی(۱۳۸۸), محمودی(۱۳۸۷) ,ارشاد(۱۳۸۴)
۱۹	روزآمدی منابع استفاده شده	محمودی(۱۳۸۷) ,ارشاد(۱۳۸۴)
۲۰	گونه شناسی منابع (کتاب، و مقاله)	Shih(۲۰۰۸),علیجانی(۱۳۸۸) ,گزنی(۱۳۸۸) ,محمودی(۱۳۸۷) ,ارشاد(۱۳۸۴)
۲۱	شمار منابع	Shih(۲۰۰۸),گزنی(۱۳۸۸) ,محمودی(۱۳۸۷), ارشاد(۱۳۸۴)
۲۲	گونه بندی زبانی منابع	(۱۳۸۷) بمانیان

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

پژوهی در حوزه‌های گوناگونی به کار رفت. بهره گیری علمی و پژوهشی از این روش، نخست از رشته هایی مانند فیزیک، جامعه شناسی و روزنامه نگاری آغاز و پس از آن به صورت فراگیر در سایر حوزه‌ها نیز تسری یافت (بـاردن، ۱۳۷۵؛ کـریـپـنـدورف، ۱۳۸۸). در سـال ۲۰۱۱ «آگوستینو» با در نظر گرفتن ۲۵۰۲ مقاله از میان ۵۳۱۸ نوشتار منتشر شده در سال‌های ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۸ در سه نشریه مطالعات انرژی، به تحلیل و بررسی کیفیت این دست پژوهش‌ها همت گمارد. وی در این کندوکاو با در نظر گـرفـتـن شـاخـص هایی همچون جنسیت نگارندگان، ملیت، محل اشتغال و غیره بیشتر بر شاخص‌های مرتبط با نگارندگان مقالات تاکید ورزیده است. گفتنی است که پـیـش از این، از این دست نوشتارها و پژوهش‌ها در حوزه‌های گوناگون در نشریات فارسی نیز انجام شده است. از آن جمله می توان به نوشتار بمانیان و همکارانش در سال ۱۳۸۷ در نشریه هنرهای زیبا اشاره نمود. آنها در

نمودار ۱. طبقه بندی موضوعی پژوهش؛ ماخذ: نگارندگان؛ برگرفته از: پاکزاد (۱۳۸۵)، توماس مک دونالد (۱۳۸۷)، رضوانیان (۱۳۸۱)، سیف الدینی (۱۳۸۶)، شیعه (۱۳۸۶)، کلگار (۱۳۷۸)، موسسه توسعه آسیا و اقیانوسیه وابسته به سازمان ملل (۱۳۶۵)

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

پژوهشی با عنوان «ارزیابی کمی و کیفی نشریه هنرهای زیبا طی دوره ۱۲ ساله از بهار ۱۳۷۶تا بهار ۱۳۸۷» با درنظر گرفتن ۹ شاخص- سهم موضوعی مقالات، رتبه علمی نگارندگان، مشارکت نهادهای علمی و غیره- به تحلیل محتوای ۳۷۰ مقاله از نشریه یاد شده پرداخته‌اند. ارشاد سرابی و همکارانش نیز در سال ۱۳۸۹ به انجام تحقیق مشابه همت گماردند. آنان در نوشتاری با عنوان «تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در مجلات آموزش پزشکی در ایران» ۴۸۳ مقاله از سه نشریه آموزش پزشکی ایران را مورد تحلیل قرار دادند. بیشترین تمرکز این تحلیل بر موضوع محوری مقالات یاد شده بوده است.

جدول شماره ۱ نتیجه بررسی پژوهش‌های مشابه با نوشتار پیش رو است. در این جدول کلیه شاخص‌ها و سنجه‌هایی که در نوشتارهای بررسی شده در این گام به صورت آشکار مورد استفاده قرارگرفته و یا به طور ضمنی بدان‌ها اشاره شده، گرد آمده است.

۳- تشریح روش شناسی پژوهش

در مقاله پیش رو، پس از تبیین تعاریف و مفاهیم پایه و مرور ادبیات مرتبط، سنجه‌های کلی و عمومی بیان شده در نوشتارهای مشابه، در قالب مجموعه ای مجمل، تحت عنوان «سنجه‌های عمومی تحلیل محتوای مقالات» تدوین شده‌اند. سنجه‌های برگزیده، درگام بعد، متناسب با ویژگی‌های نشریات موردنظر، به سنجه‌های جزئی‌تر و دقیق‌تر تفکیک شده و در قالب دانش شهرسازی ساختاربندی شدند. پس از آن، چارچوب حاصل از سنجه‌های نهایی، به پرسشنامه ای بسته مبدل گشته و به منظور بررسی و تحلیل محتوای نشریات علمی- پژوهشی ۱۳گانه مورد نظر، شامل: نشریه برنامه ریزی و آمایش فضا، پژوهش‌های شهری و منطقه ای، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، تحقیقات جغرافیایی، جغرافیا و توسعه، جغرافیا، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، صفه، فضای جغرافیایی، مدیریت شهری، هنرهای زیبا، هویت شهر، از سال ۱۳۸۷ تا سال ۱۳۹۰ وارد نرم افزار 9S گردید. با توجه به سهولت دسترسی به مقالات این نشریات و پرمخاطب بودن آن ها، ۱۳ نشریه یاد شده به عنوان موارد مورد بررسی قرار گرفتند. در نهایت بر اساس فراوانی داده‌های بدست آمده، محتوای نشریات یاد شده، مورد سنجش و تحلیل قرار می‌گیرد. لازم به توضیح است که داده‌های ۹۵۴ مقاله از میان مجلات مورد بررسی جمع آوری گردید، ولی به دلیل کامل نبودن داده‌های برخی سنجه‌ها، تعداد مشاهدات در همه متغیرها یکسان نمی‌باشد. به عبارت دیگر تعداد مشاهدات در سنجه‌ها به نسبت داده‌های در دسترس متفاوت هستند. این پژوهش در پی آن است که به سوالات زیر پاسخ دهد:

- ✓ شهرسازی تا چه حد توانسته است که جای خود را در میان سایر رشته‌های هم‌عرض خود در میان نشریات ایران بازکند؟
- ✓ موضوعات مورد بحث در حیطه شهرسازی در سال‌های گذشته چه بوده است؟
- ✓ مهم‌ترین دستاوردهای علمی حاصل از پژوهش‌های شهرسازی در طی سال‌های گذشته کدامند؟

نمودار شماره ۱ چارچوب سلسله مراتبی مباحث هم‌عرض و زیرمجموعه شهرسازی را به تفصیل نمایش می‌دهد.

۴- ارائه یافته ها

۴-۱- تحلیلی بر شاخص‌های مرتبط با پژوهشگران

مروری برکلیه مقالات منتشر شده در نشریات یاد شده نشان می‌دهد که بیش از نیمی از آن‌ها (۵۸.۱٪) توسط گروه‌های یک نفره و دو نفره تنظیم شده و مابقی توسط گروه‌های بیش از دو نفر به رشته تحریر درآمده‌اند. در این میان نگارش به صورت گروه‌های دو نفری با درصدی برابر با ۳۷.۵٪ پرطرفدارترین ترکیب پژوهشی و هفت نفری با درصدی برابر ۰.۱٪کم طرفدارترین تیم پژوهشی به شمار می‌روند (جدول شماره ۲).

نتایج بدست آمده از بررسی نویسندگان به تفکیک جنسیت تمایز آشکاری را میان تمایل زنان (۱۷.۴٪) و مردان (۸۲.۶٪) در عرصه پژوهش‌های شهری نشان می‌دهد. نسبت جنسی غیرمتعادل نویسندگان در مراتب اول تا پنجم آن‌ها نمود آشکارتری دارد. چنان‌که از میان ۱۸۱۸ نویسنده مرد، ۷۸۹ نفر در جایگاه نخست به عنوان نویسنده اول به ایفای نقش پرداخته‌اند. این در حالی

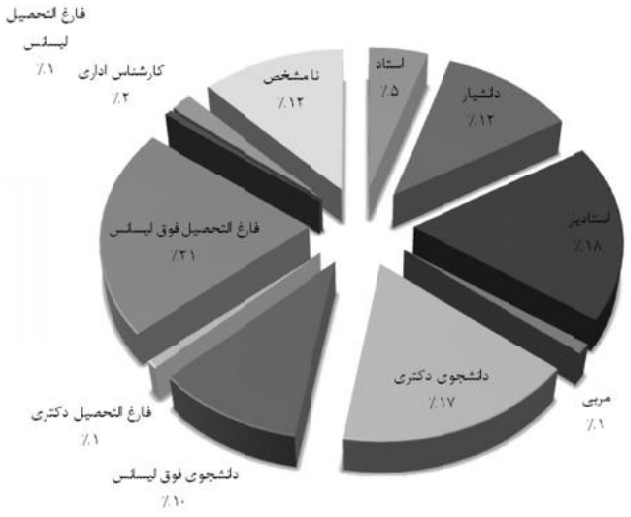
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۲. تعداد و درصد مقالات به تفکیک شمار نویسندگان؛ ماخذ: نگارندگان .

تعداد نویسندگان	تعداد	درصد	درصد تجمعی
یک نفر	۱۹۱	۲۰.۶	۲۰.۶
دو نفر	۳۴۸	۳۷.۵	۵۸.۱
سه نفر	۲۷۲	۲۹.۳	۸۷.۳
چهار نفر	۹۴	۱۰.۱	۹۷.۵
پنج نفر	۲۱	۲.۳	۹۹.۷
شش نفر	۲	۰.۲	۹۹.۹
هفت نفر	۱	۰.۱	۱۰۰.۰
جمع	۹۲۹	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰

جدول ۳. تعداد و درصد مقالات به تفکیک شمار نویسندگان؛ ماخذ: نگارندگان

جنسیت	تعداد نویسندگان بر حسب جنسیت						درصد نویسندگان بر حسب جنسیت					
	نفر اول	نفر دوم	نفر سوم	نفر چهارم	نفر پنجم	جمع	نفر اول	نفر دوم	نفر سوم	نفر چهارم	نفر پنجم	جمع
زن	۱۳۱	۱۴۹	۷۰	۲۵	۸	۳۸۳	۱۴.۱	۲۰.۲	۱۷.۹	۲۱.۰	۳۲.۰	۱۷.۴
مرد	۷۹۸	۵۸۸	۳۲۱	۹۴	۱۷	۱۸۱۸	۸۵.۹	۷۹.۸	۸۲.۱	۷۹.۰	۶۸.۰	۸۲.۶
جمع	۹۲۹	۷۳۷	۳۹۱	۱۱۹	۲۵	۲۲۰۱	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰

نمودار ۲. درصد مقالات به تفکیک مرتبه علمی نویسندگان؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

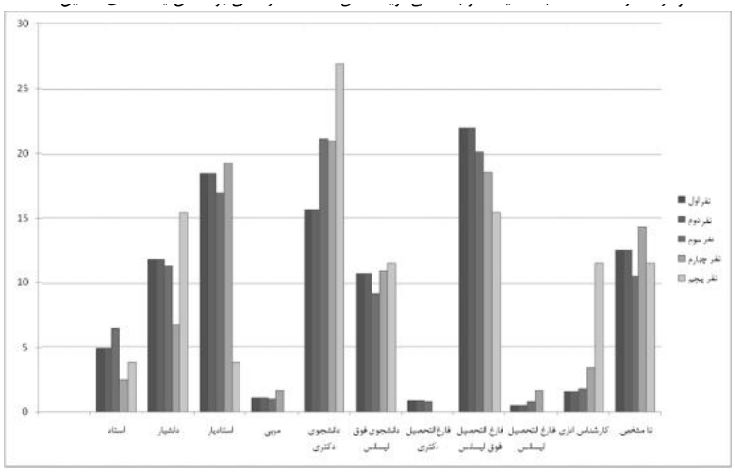

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

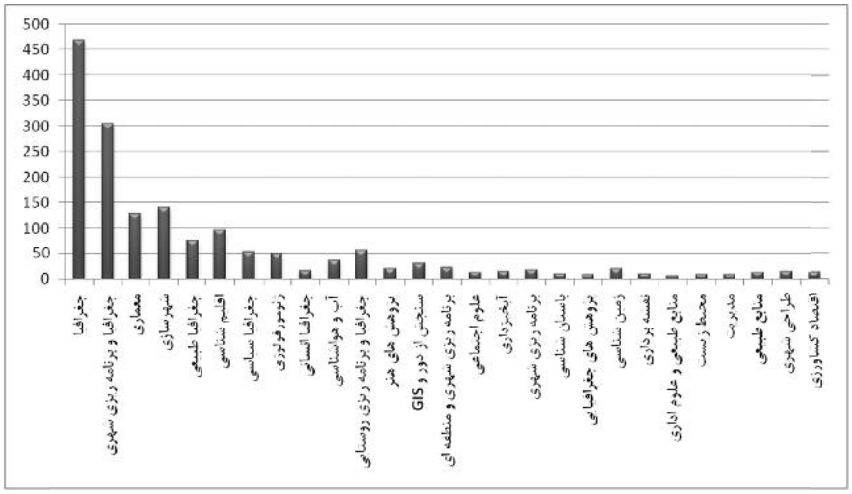
است‌که زنان بیشتر تمایل به حضور در جایگاه دوم را نشان داده‌اند. حضور ۱۴۹ نویسنده زن از میان ۳۸۳ نفر به روشنی این مطلب را نشان می‌دهد(جدول شماره ۳).

چنانچه این نویسندگان را به تفکیک مقطع تحصیلی و رتبه علمی مورد بررسی قرار دهیم، آنچه که آشکار می‌شود تمایل شدید فارغ التحصیلان مقطع ارشد (۲۱٪)، استادیاران (۱۸٪)، دانشجویان دکترا (۱۷٪) برای تدوین مقاله به نسبت سایر مراتب علمی است. مراتب علمی سایر نویسندگان مقالات شامل ۵٪ برای مرتبه علمی استاد و ۱٪ برای دانشجویان ارشد می‌باشد

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار ۳. درصد مقالات به تفکیک مرتبه علمی نویسندگان؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

نمودار ۴. فعال‌ترین رشته‌های تحصیلی در زمینه تولید مقاله؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

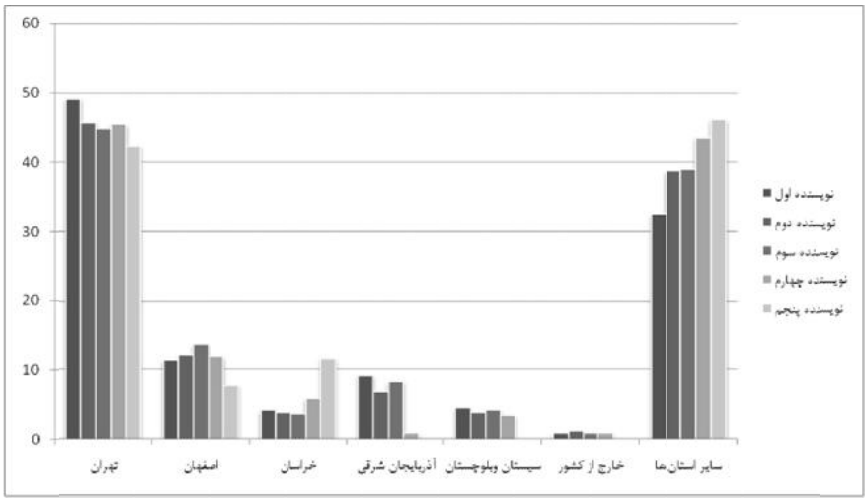

(نمودار شماره ۲). به جز مرتبه علمی استاد، سایر مراتب علمی بیشتر تمایل به نقش آفرینی در جایگاه نویسنده سوم به بعد را داشته‌اند. مرتبه علمی استاد در جایگاه نویسنده اول، دوم و سوم حضوری پررنگ داشته است (نمودار شماره ۳). اما چنانچه این مهم را از منظر رشته‌های دخیل در این روند مورد بررسی قرار دهیم؛ بدین مهم دست خواهیم یافت که رشته جغرافیا (۴۶۸ مقاله)، جغرافیا و برنامه ریزی شهری (۳۰۴ مقاله)، شهرسازی (۱۴۰)، معماری (۱۲۸)، اقلیم شناسی (۹۶)، جغرافیای طبیعی (۷۶)، جغرافیا و برنامه ریزی روستایی (۵۶)، جغرافیای سیاسی (۵۴) و ژئومورفولوژی (۵۰) پرکارترین گرایش‌ها و رشته‌های تحصیلی در برهه زمانی مورد بحث بوده‌اند (نمودار شماره ۴).

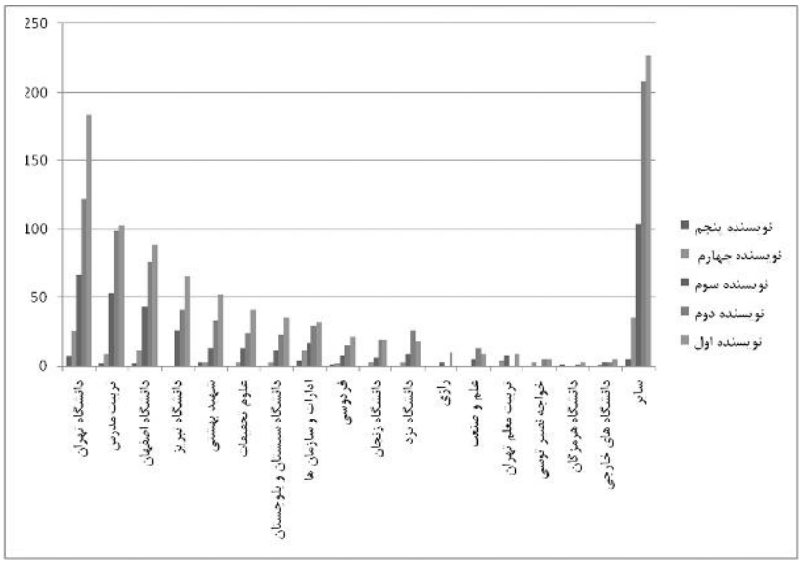
از دیگر موارد قابل توجه تمایز آشکار میزان فعالیت و پویایی پژوهشگران استان تهران (۴۶.۹٪) به نسبت سایر استان هاست. پس از آن نویسندگان استان اصفهان (۱۱.۹٪) و آذربایجان شرقی (۷.۶٪) از جمله بیشترین نویسندگان در حوزه فعالیت‌های شهرسازی را در به خود اختصاص داده‌اند (نمودار شماره ۵).

همچنین بیشترین شمار فعالیت نویسنده اول از دانشگاه تهران بوده است. در دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، تبریز، سیستان و بلوچستان و دانشگاه فردوسی عمدتاً پژوهشگران در جایگاه نویسنده اول به تدوین مقاله پرداخته‌اند. این در حالی است که فعالیت پژوهشگران

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

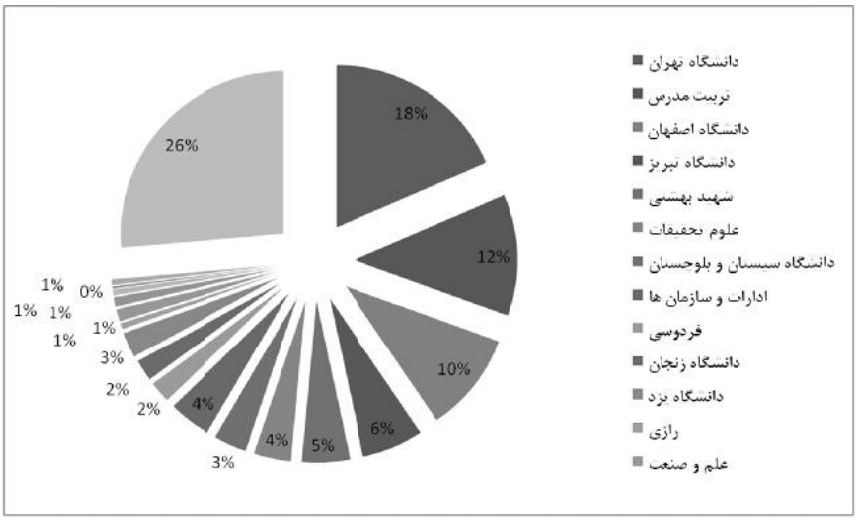

نمودار ۵. درصد مقالات منتشر شده در نشریات به تفکیک محل اقامت نویسندگان؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

نمودار ۶. مقایسه تطبیقی میزان فعالیت دانشگاهها در تولید مقالات علمی- پژوهشی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

نمودار ۷. مقایسه تطبیقی میزان فعالیت دانشگاهها در تولید مقالات علمی- پژوهشی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۴. زمینه علمی مقالات منتشره در ۱۳ نشریه مرتبط با شهرسازی به ترتیب تعداد؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

زمینه مقالات	تعداد مقالات	درصد	درصد تجمعی
شهرسازی	۴۶۱	۴۹.۶	۴۹.۶
جغرافیا	۳۵۹	۳۸.۶	۸۸.۲
معماری	۷۵	۸.۱	۹۶.۳
هنر	۳۴	۳.۷	۱۰۰
جمع	۹۲۹	۱۰۰	

جدول ۵. درصد و تعداد مقالات منتشر شده به تفکیک گرایش علمی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

زمینه علمی	ردیف	گرایش رشته ای مقالات	تعداد	درصد
شهرسازی	۱	برنامه ریزی شهری و منطقه ای	۳۳۰	۳۵.۶
	۲	مدیریت شهری	۸۴	۹.۱
	۳	طراحی شهری	۴۹	۵.۳
معماری	۴	معماری داخلی	۷	۰.۸
	۵	معماری منظر	۱۴	۱.۵
	۶	سایر گرایش های معماری	۵۹	۶.۴
جغرافیا	۷	جغرافیای طبیعی	۲۸۳	۳۰.۶
	۸	جغرافیای سیاسی	۲۶	۲.۸
	۹	جغرافیای انسانی	۳۹	۴.۲
هنر	۱۰	کلیه گرایش های هنری	۳۳	۳.۶
جمع			۹۲۴	۱۰۰.۰

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

دانشگاه‌های یزد، زنجان و علم و صنعت در جایگاه نویسنده دوم برجسته‌تر بوده است (نمودار شماره ۶).
بدین ترتیب، مقایسه تطبیقی میزان فعالیت دانشگاه‌های مختلف نشان از آن است که دانشگاه تهران (۱۸٪)، تربیت مدرس (۱۲٪)، اصفهان (۱۰٪) و تبریز (۶٪) در زمره پرکارترین پایگاه‌های پژوهشی طی سه سال پیش بوده‌اند (نمودار شماره ۷).

۴-۲- تحلیلی بر شاخص‌های مرتبط با محتوای موضوعی مقالات

مروری بر محتوای ۹۵۴ مقاله منتشر شده در نشریات یاد شده نشان می‌دهد که می‌توان کلیه این نوشتارها را در چهار دسته اصلی شهرسازی، جغرافیا، معماری و هنر تقسیم بندی کرد. بدین ترتیب ۴۹.۶٪ از آن‌ها در زمینه شهرسازی، ۳۸.۶٪ در زمینه جغرافیا، ۸.۱٪ در ارتباط با معماری و در نهایت ۳.۷٪ در زمینه هنر تهیه و تدوین و به چاپ رسیده‌اند؛ بدین ترتیب، مقوله شهر و شهرسازی نزدیک به ۵۰ درصد کل مقالات مورد بررسی را به خود اختصاص داده است (جدول شماره ۴).
چنانچه طبقه بندی نخستین پژوهش یعنی شهرسازی، جغرافیا، معماری و هنر ـ را به گرایش‌های خردتر تقسیم نماییم؛ نتیجه حاصل را می‌توان در ۱۹ گرایش جستجو نمود. نگاهی به ۹۲۹ مقاله یاد شده از دریچه این طبقه بندی، نشان می‌دهد که در زمینه علمی شهرسازی، بیشترین شمار مقالات به گرایش برنامه ریزی (۳۵.۶٪) تعلق دارد. این درحالی است که درصدی مشابه را می‌توان در زمینه علمی جغرافیا با گرایش جغرافیای طبیعی (۳۰.۶٪) یافت. سایر گرایش‌ها در تمامی زمینه‌ها درصدی به مراتب ناچیز از این ارقام را به خود اختصاص داده‌اند؛ به‌گونه ای که کمترین درصد به معماری داخلی با ۰.۸٪ تعلق دارد (جدول شماره ۵).
جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که تمایز آشکار میان تمایل

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۶. تعداد و درصد مقالات به تفکیک حوزه مطالعاتی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

گرایش رشته ای	حوزه مطالعاتی	تعداد	درصد
برنامه ریزی شهری و منطقه ای	برنامه ریزی شهری	۲۰۱	۴۳.۷
	برنامه ریزی روستایی	۴۵	۹.۸
	برنامه ریزی منطقه ای	۲۷	۵.۹
	برنامه ریزی ملی	۴	۰.۹
مباحث مشترک	نظریات شهرسازی	۴۰	۸.۷
	تاریخ شهرسازی	۱۲	۲.۶
	متدهای تحلیل شهرسازی	۵	۱.۱
مدیریت شهری	مدیریت اجرایی شهری	۳۹	۸.۵
	حکمروایی شهری	۴۴	۹.۶
طراحی شهری	بعد عملکردی طراحی شهری	۳۳	۷.۲
	کیفیت زیست محیطی	۱	۰.۲
	بعد زیبایی شناختی طراحی شهری	۹	۲.۰
جمع		۴۶۰	۱۰۰.۰

جدول ۷. تفکیک موضوع مقالات منتشر شده در نشریات علمی پژوهشی در حوزه برنامه ریزی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

ردیف	موضوع مقالات	تعداد مقاله	درصد	درصد تجمعی
۱	کاربری	۴۸	۱۰.۴	۱۰.۴
۲	گردشگری	۴۳	۹.۳	۱۹.۸
۳	توسعه و ساختار فضایی	۳۷	۸.۰	۲۷.۸
۴	مدیریت بحران	۲۲	۴.۸	۳۲.۶
۵	اسکان غیر رسمی	۱۶	۳.۵	۳۶.۱
۶	برنامه ریزی توسعه پایدار	۱۶	۳.۵	۳۹.۶
۷	برنامه ریزی توسعه استان	۱۳	۲.۸	۴۲.۴
۸	حمل و نقل شهری	۱۳	۲.۸	۴۵.۲
۹	فضای شهری	۱۳	۲.۸	۴۸.۰
۱۰	زمین و مسکن شهری	۱۲	۲.۶	۵۰.۶
۱۱	شهرهای جدید	۱۱	۲.۴	۵۳.۰
۱۲	سیستم اطلاعات شهری	۱۱	۲.۴	۵۵.۴
۱۳	هویت مکان	۱۱	۲.۴	۵۷.۸
۱۴	اقتصاد شهری	۱۰	۲.۲	۶۰.۰
۱۵	توسعه روستایی	۱۰	۲.۲	۶۲.۲
۱۶	سایر	۱۷۴	۳۷.۸	۱۰۰.۰

نویسندگان در پرداختن به مباحث مطرح در حیطه برنامه‌ریزی شهری با رقمی برابر۴۳٪ نسبت به سایر حوزه‌های برنامه‌ریزی وجود دارد. چنین تمایزی را نمی‌توان در میان سایرگرایشها مشاهده‌کرد. در حیطه مدیریت شهری، پرداختن به حوزه حکمروایی شهری (۹.۶٪) از اولویت بیشتری نسبت به مقوله مدیریت اجرایی شهر (۸.۵٪) برخوردار است. اولویت بعد عملکردی، طراحی شهری را (۷.۲٪) نسبت به بعد زیبایی شناختی با ۲٪ و بعد زیست محیطی۰.۲٪ به نمایش می‌گذارند.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۸. تعداد و درصد مقالات به تفکیک مقیاس نمونه موردی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

نمونه های موردی	تعداد مقاله	درصد	درصد تجمعی
فراملی	۱	۰.۲	۰.۲
ملی	۳۳	۷.۱	۷.۳
منطقه ای	۳	۰.۶	۸.۰
استانی	۳۷	۸.۰	۱۶.۰
شهرستانی	۳۲	۶.۹	۲۲.۹
بخشی	۶	۱.۳	۲۴.۲
دهستانی	۷	۱.۵	۲۵.۷
شهری	۱۵۶	۳۳.۸	۵۹.۵
روستایی	۲۴	۵.۲	۶۴.۷
بخشی از شهر	۹۵	۲۰.۶	۸۵.۳
سایر	۷	۱.۵	۸۶.۸
فاقد نمونه	۶۱	۱۳.۲	۱۰۰.۰
جمع	۴۶۲	۱۰۰.۰	

جدول ۹. تفکیک مقالات بر اساس گونه روشهای به کاررفته در تحلیل داده ها؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

گونه بندی روش ها	تعداد	درصد	درصد تجمعی
روش های منفرد	۶۱۲	۶۵.۹	۶۵.۹
روش های ترکیبی	۳۱۷	۳۴.۱	۱۰۰.۰
مجموع	۹۲۸	۱۰۰.۰	

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

همچنین یکی از پرطرفدارترین موضوعات در مقالات شهرسازی، برنامه ریزی کاربری اراضی با درصدی برابر با ۱۰.۴ است. این در حالی است که پرداختن به مقوله گردشگری (۹.۳٪) و توسعه فضایی شهرها (۸٪) در زمره موارد مورد بحث در نشریات قرار می‌گیرند. توسعه روستایی و اقتصاد شهری از مباحث کم طرفدار در میان محققین بوده است (جدول شماره ۷).

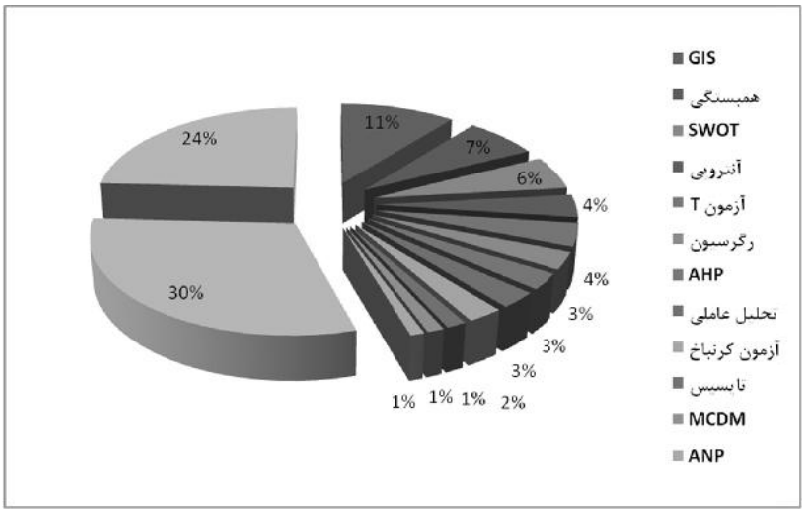
نتایج پژوهش نشان می‌دهدکه از ۴۶۲ مقاله شهرسازی، ۶۱ مورد فاقد نمونه موردی بوده‌اند. این در حالی است‌که بیشتر مقالات دارای نمونه موردی، تمایل به متمرکز شدن بر روی محدوده‌های شهری داشته‌اند. به‌گونه ای که ۳۳.۸٪ مقالات دارای نمونه موردی شهری و ۲۰.۶٪ آن‌ها به بخش‌های شهری پرداخته‌اندکه در مجموع رقم ۵۴.۴٪ از کل مقالات را به خود اختصاص می‌دهند (جدول شماره ۸).

نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که از میان ۹۲۸ مقاله، تنها ۳۱۷ مورد آن‌ها از روشهای ترکیبی بهره گرفته‌اند. درصد ۶۵.۹٪ روش‌های منفرد در مقابل ۳۴.۱٪ روشهای ترکیبی گویای آن است‌که استفاده از روشهای منفرد به مراتب در میان پژوهشگران بیشتر مورد استقبال قرارگرفته است (جدول شماره ۹).

در میان مقالات شهرسازی انتشار یافته (۴۷۰ مورد)، ۴۲ روش ارزیابی و تحلیل به صورت منفرد به‌کارگرفته شدند. همانگونه که نمودار شماره ۱۳ نشان می‌دهد؛ چنانچه ۳۰٪ را که متعلق به سایر روشها و ۲۴٪ را که متعلق به مقالات فاقد روش ارزیابی هستند از دایره ارزیابی خارج نماییم؛ S(با رقمی برابر با ۱۱٪ پرکابردترین روش تحلیل در میان مقالات بوده است. پس از آن روش همبستگی با ۷٪، SWOT با ۶٪ در زمره پرکاربردترین روشها جای می‌گیرند (نمودار شماره ۸).

یکی از مهم‌ترین بخش‌های هر پژوهشی، نتیجه نهایی و دستاورد حاصل از آن پژوهش است. رقم ۴۳٪ در جدول شماره ۱۰ نشان می‌دهدکه بیشتر نویسندگانی‌که در حیطه شهرسازی اقدام به نگارش مقاله می‌کنند؛ تمایل به انجام کارهای توصیفی و تبیین شرایط موجود دارند. این در حالی است‌که ۳۴.۵٪ آن‌ها دیدگاه‌های نو در جهان را

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار ۸. روشهای تکنیک‌های پرکاربرد در مقالات شهرسازی؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

جدول ۱۰. تفکیک مقالات بر مبنای نوع دستاورد؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

دستاوردهای مقالات	تنوع تعداد مقالات	درصد	درصد تجمعی
تبیین و معرفی شرایط موجود	۲۰۲	۴۳.۰	۴۳
ارائه راهکار یا دیدگاه نو	۱۶۲	۳۴.۵	۷۷.۵
طرح، راهکار و پیش بینی	۱۰۰	۲۱.۳	۹۸.۷
فاقد نوآوری	۶	۱.۳	۱۰۰.۰
جمع	۴۷۰	۱۰۰.۰	

جدول ۱۱. تعداد و درصد مقالات منتشرشده به تفکیک تعداد صفحات؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

تعداد صفحات هر مقاله	تعداد مقالات	درصد
کمتر از ۱۰ صفحه	۹۹	۱۰.۷
۱۰-۱۵ صفحه	۲۲۹	۲۴.۷
۲۰-۱۵ صفحه	۳۱۲	۳۳.۶
بیش از ۲۰ صفحه	۲۸۸	۳۱
مجموع	۹۲۸	۱۰۰

مطرح ساخته و ۲۱.۳٪ به ارائه پیشنهاد و طرح همت می‌گمارند.

۴-۳- تحلیلی بر ساختار مقالات منتشر شده

مطالعه بر روی شمار صفحات مقالات منتشر شده نشان می‌دهد که تمایل به تنظیم مقالات در چارچوب ۱۵-۲۰(۳۳.۶٪) صفحه به مراتب بیش از سایر فرمت هاست. پس از آن فرمت بیش از ۲۰ صفحه ای با ۳۰٪ و ۱۰-۱۵صفحه ای با ۲۴.۷٪ در جایگاه بعدی قرار می‌گیرند. در نهایت مقالات در قالب کمتر از ۱۰ صفحه (۱۰.۷) تنظیم می‌شوند (جدول شماره ۱۱).

جدول شماره ۱۲ بیانگر آن است که بیشتر نویسندگان در حوزه شهرسازی تمایل به بهره گیری از روش توصیفی- تحلیلی (۴۶.۶٪) دارند. همچنین گرایش به پژوهش‌های اسنادی (۶۰.۹٪) در بین این نویسندگان به مراتب بیشتر از گونه‌های پیمایشی آن هاست. این در حالی است که تفاوت و تمایز چندانی را نمی‌توان در برگزیدن رویکرد تحقیق در میان نویسندگان احساس

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

کرد. چراکه ۳۸.۳٪ مقالات از رویکرد کمی، ۳۷.۸٪ از رویکرد کیفی و ۲۳.۹٪ آن‌ها از رویکرد ترکیبی کمی-کیفی بهره گرفته‌اند. نکته قابل توجه آن‌که مقالات با ماهیت کاربردی با درصدی برابر با ۶۲.۵ تمایز مشهودی با سایر مقالات دارند. به نظر می‌آید پژوهشگران مقالات کاربردی را به مراتب بیشتر از مقالات بنیادی و توسعه ای می‌پسندند.

چنانچه مقالات منتشر شده در نشریات علمی-پژوهشی به صورت مستقل تهیه و تدوین نشده باشند؛ می‌تواند برگرفته از طرح تحقیقاتی، پایان نامه‌های دکترا و یا پایان نامه‌های ارشد باشند. جدول شماره ۱۳ نشان می‌دهد که بخش عمده مقالات، رقمی برابر با ۸۸.۴٪ آن‌ها به صورت مستقل تهیه شده‌اند. علی رغم آن‌که درصد بهره گیری از سه مورد دیگر بسیار ناچیز است؛ اما در میان آن ها، انتشار مقالات برگرفته از طرح‌های تحقیقاتی به مراتب رواج بیشتری داشته است.

همانگونه که جدول شماره ۱۴ نشان می‌دهد؛ در مجموع شمار ۲۱۹۷۲ منبع (بدون در نظر گرفتن تکرار برخی منابع) در استناددهی‌های طی این سه سال استفاده شده است. در این میان بهره گیری از منابع فارسی زبان با رقمی برابر با ۴۵٪ بیشترین میزان را داشته است. پس از آن منابع

جدول ۱۲. تعداد و درصد مقالات بر مبنای روش، نوع و رویکرد تحقیق؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

	موارد	تعداد مقالات	درصد	درصد تجمعی
روش تحقیق	توصیفی-تحلیلی	۴۳۳	۴۶.۶	۴۶.۶
	تحلیل	۲۴۴	۲۶.۳	۷۲.۹
	تاریخی	۱۳۶	۱۴.۶	۸۷.۵
	توصیفی	۱۱۶	۱۲.۵	۱۰۰.۰
نوع تحقیق	اسنادی	۵۶۴	۶۰.۹	۶۰.۹
	پیمایشی	۱۴۹	۱۶.۱	۷۷.۰
	اسنادی-پیمایشی	۲۱۳	۲۳.۰	۱۰۰.۰
رویکرد تحقیق	کمی	۳۵۶	۳۸.۳	۳۸.۳
	کیفی	۳۵۱	۳۷.۸	۷۶.۱
	کمی-کیفی	۲۲۲	۲۳.۹	۱۰۰.۰
ماهیت تحقیق	بنیادی	۱۳۶	۱۴.۶	۱۴.۶
	کاربردی	۵۸۱	۶۲.۵	۷۷.۲
	توسعه ای	۲۱۲	۲۲.۸	۱۰۰.۰

جدول۱۳. بررسی منبع استخراج مقالات؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

منبع استخراج مقاله	تعداد مقالات	درصد
طرح تحقیقاتی	۳۹	۴.۲
پایان نامه دکترا	۳۵	۳.۸
پایان نامه ارشد	۳۳	۳.۶
مستقل	۸۲۱	۸۸.۴
مجموع	۹۲۸	۱۰۰.۰

جدول ۱۴. تعداد منابع مورد استفاده در مقالات منتشرشده به تفکیک زبان و گونه نوشتاری؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

گونه بندی منابع	تعداد	درصد از کل منابع	تفکیک منابع	تعداد	درصد از کل منابع
منابع انگلیسی	۷۸۵۶	۳۶	کتاب های انگلیسی	۳۷۱۸	۱۷
			مقالات خارجی	۴۱۳۸	۱۹
منابع فارسی	۹۸۵۹	۴۵	کتاب های فارسی	۶۳۸۸	۲۹
			مقالات فارسی	۳۴۷۱	۱۶
سایر منابع	۴۲۵۷				۱۹
مجموع	۲۱۹۷۲				۱۰۰

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۱۵. بررسی روزآمدی مقالات منتشر شده در نشریات ۱۳ گانه؛ ماخذ: نگارندگان بر اساس یافته‌های تحقیق.

معیارهای روزآمد	تعداد	درصد	درصد تجمعی
روزآمد (۵ سال گذشته)	۳۸۱	۴۰.۷	۴۰.۷
نیمه روزآمد (۵–۱۰ سال گذشته)	۲۱۷	۲۳.۲	۶۳.۸
غیر روزآمد (بیش از ۱۰ سال گذشته)	۳۳۹	۳۶.۲	۱۰۰.۰
مجموع	۹۳۷	۱۰۰.۰	

انگلیسی زبان با ۳۶٪ و در نهایت منابعی با زبان‌های دیگر با ۱۹٪ در جایگاه بعدی قرار می‌گیرند. اما در میان منابع فارسی زبان، گرایش به استفاده از کتاب‌های فارسی به مراتب بیشتر بوده است. این در حالی است که در میان منابع انگلیسی زبان، تمایل به بهره‌گیری از مقالات درصد بیشتری را به خود اختصاص داده است.

میزان روزآمدی مقالات بر مبنای به‌روز بودن استنادات آن‌ها در نظر گرفته شده است. بدین‌گونه که چنانچه بیشتر منابع به‌کارگرفته شده در مقاله ای در بازه زمانی پنج سال گذشته باشد؛ آن مقاله در زمره مقالات روزآمد تقسیم‌بندی می‌شود. چنانچه منابع به‌کارگرفته شده در آن عمدتاً مابین ۵-۱۰ سال گذشته باشند؛ نیمه روزآمد و چنانچه بیش از ۱۰ سال گذشته باشند، غیر روزآمد در نظر گرفته خواهند شد. بدین ترتیب بخش عمده‌ای از مقالات را می‌توان در زمره مقالات روزآمد (۴۰.۷٪) جای می‌گیرند. پس از آن مقالات غیر روزآمد با ۳۶.۲٪ و نیمه روزآمد با ۲۳.۲٪ در جایگاه بعدی قرار می‌گیرند (جدول شماره ۱۵).

۵- نتیجه گیری و جمعبندی

بررسیهای انجام شده بر روی نشریات علمی پژوهشی برخی رشته‌های دانشگاهی نشان داد در مقاطع زمانی مختلف مدیران نشریات و یا محققین رشته برای بررسی وضعیت و رویکردهای کلان محققین یک رشته، با استفاده از ابزار تحلیل محتوا، به بررسی محتوای علمی مقالات منتشر شده در یک حوزه می‌پردازند که نویسندگان این مقاله، جای خالی این بررسی را در نشریات حوزه شهرسازی احساس کردند. بررسیها نشان داد نتایج جالب و ارزشمندی می‌تواند در اختیار سردبیران و مدیران مسئول نشریات حوزه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای قرار گیرد تا متناسب با مشکلات جامعه به تعیین اهداف مجله و حوزه پذیرش مقالات اقدام کنند. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که هرچه شمار نویسندگان یک مقاله کمتر باشد؛ تمایل به انتشار آن در نشریات بیشتر است. از این‌رو مقالاتی که توسط تیم‌های سه نفره و کمتر تهیه می‌شوند؛ روند انتشار آسان‌تری را طی می‌کنند. در این میان مقالات دو نفره و سه نفره از مقالات تک نفره پرمخاطب‌تر هستند. در این ترکیب‌ها، تمایز مشهودی میان حضور زنان و مردان به وضوح به چشم می‌خورد؛ به‌گونه ای که زنان عمغثً در قالب تیم‌های دونفره و بیشتر و در جایگاه دوم به بعد به ایفای نقش می‌پردازند. همچنین، تلاش آشکاری در میان فارغ التحصیلان کارشناسی ارشد و دانشجویان دکترا در تدوین مقالات به وضوح مشاهده می‌شود که می‌تواند به دلیل گرایش آنان به جذب در دانشگاههای یا قبولی در دوره دکترا باشد. گرایش یا علاقه استادیاران دانشگاهها به تولید علم که این موضوع هم می‌تواند غیر از علایق محققین و استادیاران به تولید علم، به دلیل آیین‌نامه‌های ترفیع و ارتقاء و ضرورت وجود پژوهشهای مستقل برای طی درجات علمی دانشگاهی باشد. از نظر رشته تحصیلی، عمده نویسندگان در رشته‌های مرتبط با حوزه جغرافیا بوده و رشته‌های شهرسازی و معماری در مراتب بعدی قرار می‌گیرند. با توجه به ماهیت میان‌رشته ای شهرسازی، مقالات این حوزه علمی در نشریات گروه جغرافیا، معماری، هنر، مدیریت، جامعه شناسی، اقتصاد و سایر حوزه‌های مرتبط منتشر می‌شود. از این رو غلبه حضور پژوهشگران این حوزه‌ها به نسبت پژوهشگران شهرساز امری طبیعی به نظر می‌رسد. در

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

راستای مرتفع شدن این مسئله، جای خالی نشریات علمی- پژوهشی مختص رشته شهرسازی در دسته بندی‌های نشریات علمی- پژوهشی رسمی منتشر شده آشکارا احساس می‌شود. از نظر تولید علم در بین استانها، به ترتیب استان‌های تهران، اصفهان، آذربایجان شرقی و خراسان بیشترین سهم را در پژوهش دانش شهرسازی در ایران داشته‌اند. هرچند نباید از نظر دور داشت‌که دانشگاههای این استانها، در زمره قدیمی‌ترین دانشگاه‌های شهرسازی ایران به شمار می‌روند. نگاهی دقیق‌تر نشان می‌دهدکه به ترتیب، دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس، اصفهان و تبریز بیشترین شمار انتشار مقاله در طی سه سال گذشته را داشته‌اند. با وجود آن‌که عمده نشریات بررسی شده به موضوعات و محورهای مرتبط با حوزه شهرسازی اختصاص داشتند؛ بخش عمده مقالات منتشر شده با محور شهرسازی به چاپ رسیده است. نتایج نشان می‌دهدکه مقالات گرایش برنامه ریزی شهری و منطقه ای برای نشریات یاد شده به مراتب پرمخاطب‌تر از گرایش‌های مدیریت شهری و طراحی شهری بوده‌اند. همچنین بحث بر سر کاربری‌های شهری داغ‌ترین بحث سه سال گذشته بوده است. از این رو پرداختن به موضوعات زیست محیطی شهری، زیبایی شناسی، برنامه ریزی ملی، متدهای شهرسازی و طراحی شهری از جمله موضوعات مهم مغفول در حوزه شهرسازی هستندکه لازم است با عنایت به مشکلاتی‌که در شهرها و جامعه در خصوص مسائل فوق وجود دارد تحقیقات جامعی انجام شده و نتایج آن در اختیار مدیران قرارگیرد. همچنین بررسی خروجی و ماحصل کلیه مقالات بررسی شده نشان از آن است‌که در طی سه سال گذشته بخش عمده مقالات پذیرفته شده در نشریات، به نقد شرایط حاضر و مسئله‌یابی اختصاص داشته و کمتر به پیش بینی شرایط آتی و ارائه طرح و راهکاری نو پرداخته‌اند.

از منظر روش شناسی، روش 8S را می‌توان به عنوان پرکاربردترین روش مورد استفاده در مقالات سال‌های بررسی شده دانست. همچنین روش تحلیلی- توصیفی در زمره پرمخاطب‌ترین روش‌های نگارش مقاله و روش‌های تاریخی و اسنادی در زمره کم طرفدارترین روش‌ها به شمار می‌روند. جالب آن‌که نمی‌توان تمایز آشکاری را میان رویکردهای کمی وکیفی در این مقالات مشاهده نمود. با اندکی اغماض می‌توان میزان اقبال به این دو رویکرد را هم مرتبه دانست. بخش عمده مقالات ماهیت کاربردی داشته وکمترین تعداد آن‌ها با ماهیت بنیادین نگارش شده‌اند. از دیگر مواردی‌که در انتشار مقالات دارای اهمیت است؛ به روز بودن منابع مورد استفاده در هر نوشتار است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بخش عمده مقالات منتشر شده در سه سال گذشته از منابع نیمه روزآمد و غیرروزآمد بهره‌گرفته‌اند. در دسترس نبودن منابع دست اول در برخی از پایگاه‌های پژوهشی و دانشگاه‌ها می‌تواند از جمله موارد مطرح در ایجاد این مسائل باشد. با این وجود بهتر آن است‌که هنگام پذیرش مقالات بروز بودن منابع مورد استفاده و بررسی آخرین دستاوردها و نتایج جهانی در هر حوزه ملاک عمل قرار گیرد.

منابع و مآخذ

۱. ارشاد سرابی، رقیه؛ اسلامی‌نژاد، طاهره؛ شفیعیان، هاجر (۱۳۸۹) تحلیل محتوای مقالات منتشر شده در مجلات آموزش پزشکی در ایران. گام‌های توسعه در آموزش پزشکی. ۷. (۲): ۱۱۹-۱۲۶.

۲. ارشاد، فرهنگ؛ قاراخانی، معصومه؛ میرزایی، سیدآیت الله (۱۳۸۴) تحلیل اسناد داوری مقاله‌های مجله جامعه شناسی ایران. مجله جامعه شناسی ایران، ۶. (۴): ۳-۳۳.

۳. باردن، لورنس(۱۳۷۴) تحلیل محتوا (چاپ اول)، (محمدیمنی دوزی سرخابی و ملیحه آشتیانی، مترجم)، تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

۴. بمانیان، محمدرضا؛ ابافت یگانه، منصور؛ نادری، سید مجید (۱۳۸۷) ارزیابی کمی وکیفی نشریه هنرهای زیبا طی دوره ۱۲ ساله (بهار ۱۳۷۶ تا بهار ۱۳۸۷). هنرهای زیبا. (۳۵): ۱۳۵-۱۴۵.

۵. پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۵) مبانی نظری و فرایندطراحی شهری(چاپ اول)، تهران: نشر ثمین.

۶. توماس مک دونالد، برایان (۱۳۸۷) مستندسازی طراحی منظر(چاپ اول)، (سولماز حسینیون، مترجم).

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

تهران: نشر ثمین.
۷. حبیبی، سید محسن (۱۳۸۶) از شار تاشهر (چاپ هفتم)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۸. ذاکر صالحی، غلامرضا؛ ذاکر صالحی، امین (۱۳۸۰) تحلیل محتوای سرمقاله‌های روزنامه‌های سراسری در سال ۱۳۷۸. نامه علوم اجتماعی. (۱۷): ۴۷-۷۰.
۹. ذاکر صالحی، غلامرضا؛ ذاکر صالحی، امین (۱۳۸۸) تحلیل محتوای پیش نویس نقشه جامع علمی کشور و پیشنهاد الگوی ارزیابی آن. سیاست علم و فناوری، ۲. (۲): ۲۹-۴۵.
۱۰. رضایی شریف آبادی، سعید؛ مهدی زاده طالشی، سید محمد؛ فرقدان، سمیه (۱۳۸۸) تحلیل محتوای مقاله‌های فصلنامه گنجینه اسناد. فصلنامه کتاب. (۸۲): ۸۸-۱۰۸.
۱۱. رضوانیان، محمدتقی(۱۳۸۱) مدیریت عمران شهری(چاپ اول)، تهران: انتشارات پیوند نو.
۱۲. زکی، محمدعلی(۱۳۸۵) بررسی تحلیل محتوای گرایش‌های پژوهشی در مجلات علمی تخصصی مدیریت، فصلنامه دانش مدیریت، ۱۹.(۷۵): ۴۳-۷۴.
۱۳. سیف الدینی، فرانک(۱۳۸۶) مبانی برنامه ریزی شهری(چاپ سوم)، تهران: نشر آییژ.
۱۴. شیعه، اسماعیل(۱۳۸۶) مقدمه ای بر مبانی برنامه ریزی شهری(چاپ هجدهم)، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
۱۵. علیجانی، رحیم؛ کرمی، نورالله؛ محمدی، فاطمه (۱۳۸۸) تحلیل محتوای فصلنامه اطلاع شناسی: بررسی کتابسنجانه، فصلنامه کتاب، (۸۲): ۷۳-۸۷.
۱۶. کامروا، محمدعلی(۱۳۸۶) مقدمه ای بر شهرسازی معاصر ایران (چاپ دوم)، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۷. کریپندورف، کلوس(۱۳۸۸) تحلیل محتوا: مبانی روش شناسی(چاپ چهارم)، (هوشنگ نایبی، مترجم). تهران: نشر نی.
۱۸. کلگار، کورش(۱۳۷۸) کندوکاوی در تعریف طراحی شهری(چاپ اول)، تهران: انتشارات موسسه فرهنگی هنری ثمین
۱۹. گزنی، علی؛ بینش، سیده مژگان (۱۳۸۸) تحلیل محتوای برترین نشریات علمی دنیا، فصلنامه کتاب. (۸۲): ۵۶-۷۲.
۲۰. محمدی مهر، غلامرضا (۱۳۸۷) روش تحلیل محتوا: راهنمای عملی تحقیق(چاپ اول)، تهران: انتشارات گنجینه علوم انسانی ـ دانش نگار.
۲۱. محمودی، زلیخا؛ اخوتی، مریم(۱۳۸۷) تحلیل استنادی مقاله‌های پنج مجله علمی فارسی کتابداری و اطلاع رسانی بین سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۵. علوم و فناوری اطلاعات، ۲۴.(۲): ۴۹-۶۴.
۲۲. موسسه توسعه آسیا و اقیانوسیه وابسته به سازمان ملل (۱۳۶۵) برنامه ریزی در سطح محلی و توسعه روستایی(چاپ اول)، (عباس مجبر، مترجم)، تهران: وزارت برنامه و بودجه، مرکز مدارک اقتصادی اجتماعی.
23. Arredondo, Patricia; C.Rosen, Daniel; Rice, Tiffany; Perez, Patricia; G. Tovar-Gamero, Zoila(2005). Multicultural Counseling: A 10-year content analysis of the journal of Counseling & Development. Journal of Counseling and Development. 2.(83): 155-161.
24. Elo, Satu; Kyngas, Helvi(2007). The qualitative content analysis process. The Authors. Journal compilation. (22): 107-115
25. Julien, Heidi; Pecoskie, Jen; Reed, Kathleen(2011). Trends in information behavior research, 1999 2008: A content analysis. Library & Information Science Research. (33):19–24.
26. K.F. Tsang, Nelson; H.C. Hsu, Cathy(2011). Thirty years of research on tourism and hospitality management in China: A review and analysis of journal publications. International Journal of Hospitality Management. (30): 886– 896.
27. L. Bell, Reginald(2010). The Reletive Frequency of Faculity's Publications: A Content Analysis of Refereed Business Journals. Academy of Educational Leadership Journal. (2): 59-84.
28. Louis D'Agostino, Anthony; K. Sovacool, Benjamin; Trott, Kirsten; Regalado Ramos, Catherine(2011). What's the state of energy studies research?: A content analysis of three leadingjournals from 1999 to 200. Energy. (36):508e519.
29. Mantzoukas, Stefanos(2009). The research evidence published in high impact nursing journals between 2000 and 2006: A quantitative content analysis. International Journal of Nursing Studies. (46): 479–489.
30. Nasir, Suphan(2005). The development,

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

change, and transformation of Management Information Systems (MIS): A content analysis of articles published in business and marketing journals. International Journal of Information Management. (25): 442–457.
31. Shih, Meilun; Feng, Jui; Tsai, Chin-Chung (2008). esearch and trends in the field of e learning from 2001 to 2005: A content analysis of cognitive studies in selected journals. Computers & Education. (51):955–96

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]